

fi nuşûşi's-şifât (nşr. Ömer b. Muhammed eş-Şihlî, Kahire 1431/2010; Ahmed b. Hanbel'in müteşâbih âyetlere dair görüşlerini içeren küçük hacimli bir eserdir); *en-Neşrû'l-verdî bi-ahbâri Mevlânâ eş-Şeyh Hâlid en-Nakşbendî el-Kürdî* (Berlin Devlet Ktp., nr. 2378; İbn Sened el-Basrî'ye ait *Aşfe'l-mevârid min selsâli ahhâri [ahvâli]'l-İlmâm Hâlid* adlı eserini telhisidir). Diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu'l-Erba'ine'n-Nevevî* (İbn Receb el-Hanbelî'nin Nevevî'ye ait *el-Erba'in*'deki hadisleri elliye tamamlayarak yazdığı *Câmî'u'l-ʿulûm ve'l-hikem fi şerhi hamsine hadîşen min cevâmî'i'l-kilem* adlı şerhin telhisidir); *Hulâşatü'l-Letâ'if fimâ li-mevâsimi'l-ʿâm mine'l-vezâ'if* (yine İbn Receb el-Hanbelî'nin muharremden başlayarak her ayın önemli günlerinde yapılması farz veya müstehap olan ibadetlerle zikirleri ihtiva eden *Letâ'ifü'l-ma'ârif fimâ li-mevâsimi'l-ʿâm mine'l-vezâ'if* adlı eserinin telhisidir); *Minhâcü's-sâlik* (müellif, kendisinin İslâm ahkâm ve ahlâkına dair bu manzum eseri üzerine *el-Mesâlik ilâ Minhâci's-sâlik* adıyla bir şerh yazmıştır); *İrşâdü'l-kâri li-Şahîhi'l-Buḥârî* (Kastallânî'ye ait eserin "Kitâbü'l-Edeb" başlığından "el-Hazr 'ani'l-ğaçâb" adlı babına kadar yazılan telhisidir); *Nuḥbetü'l-İ'tikâd* (Ahsâî bu eserini *Menhecü'r-reşâd [Münci'r-reşâd]* adıyla şerhetmiştir); *Buḡyetü'l-vâ'iz fi'l-hikâyât ve'l-mevâ'iz* (yetmiş beş bölümden oluşan ve her bölümde bir hutbe, hadis, iki öğüt ve iki hikâyenin yanı sıra konuya uygun şiirlere yer verilen, bölümleri dua ile biten bir çalışmadır); *Tuḥfetü'l-aḥyâr bi-muḥtaşari'l-Ezkâr* (Nevevî'ye ait eserin telhisidir); *Ravzatü'n-nevâzır ve'l-elbâb bi-zikri a'yânî's-şahâbeti'l-encâb* (İbn Abdülber en-Nemerî'nin *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb* adlı eserinin telhisidir); *İthâfû'n-nevâzır bi-muḥtaşari'z-Zevâcir* (İbn Hacer el-Heytemî'nin *ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâ'ir* adlı eserinin telhisidir); *Menhelü's-şafâ fi-şemâ'ili'l-Muştafâ* (Hz. Peygamber'den nakledilen ibadet, ibâhât ve muâmelâta dair rivayetleri ihtiva eder); *Hulâşatü'l-İktifâ' fi sîreti'l-Muştafâ ve's-selâseti'l-hulefâ'* (Kelâî'nin *el-İktifâ' fi meġâzi Resûlillâh ve's-selâseti'l-hulefâ'* adlı eserinin telhisidir); *Müz'icü'l-elbâb ilâ sebîli'l-incâb; Cevâhirü'l-mesâ'il* (Ahsâî bu eserinin üzerine bir şerh yazmaya başlamışsa da tamamlayamamıştır); *Vesîletü'l-taleb* (Hanefî fikhına dair küçük hacimli bir eserdir). Ayrıca tıp alanında *er-Raḥme fi't-ḥib ve'l-hikme* ile (Melik Suûd Ktp.,

nr. 80) *Tezkiretü's-Süveydî* adlı eserleri de telhis eden Ahsâî'nin bazı fetvalarına Abdülazîz b. Ahmed el-Usfûr, Ahsâ ulemâsının fetvalarına dair eserinde yer vermiştir (*Fetâvâ*, II, 529-550, 628-630; Ahsâî'ye ait eserlerin bir listesi için bk. Abdüssettâr b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, III, 2025-2029). Ahsâî'nin, Şeyh Muhammed b. Mübârek ve Abdullah b. Ahmed'e reddiye mahiyetinde bazı kasideler yazdığı, dönemin âlimleriyle manzum olarak mektuplaştığı da kaydedilir (kasidelerine örnek için bk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, s. 90-96).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Ahsâî, *Zevâhirü'l-ḳalâ'id 'alâ mü-himmâti'l-ḳavâ'id* (nşr. Yahyâ b. Muhammed b. Ebû Bekir), Dimaşk 1423/2002, neşreden giriş, s. 17-20; Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed, *Buḡyetü's-sâ'ilin 'an tercemeti hâtimeti'l-müte'ahhîrin*, Bombay 1304; Abdüssettâr b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, *Feyzü'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âli bi-enbâ'i evâ'ili'l-ḳarni's-sâlis 'aşer ve'l-tevâli* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, III, 2023-2030; Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, *Şu'arâ'ü Hecer*, Riyad 1401/1981, s. 87-96; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), II, 70; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, I, 446; Muhammed b. Abdullah Âlî Abdülkâdir, *Tuḥfetü'l-müstefid bi-târîhi'l-Ahsâ' fi'l-ḳadim ve'l-cedid*, Riyad 1420/1999, II, 636-639; Abdülazîz b. Ahmed el-Usfûr, *Fetâvâ 'ulemâ'i'l-Ahsâ' ve mesâ'ilühüm*, Beyrut 1422/2001, II, 529-550, 628-630; Ahmed b. Ali Âlî Mübârek, "Ulemâ'ü'l-Ahsâ' ve mekânâtühümü'l-ilmîyye ve'l-edebîyye", *Mecelletü'l-Arab*, V-VI/17, Riyad 1407/1987, s. 371, 375-377.

NAGİHAN YANAR

AHTER

(أختر)

1876-1896 yıllarında
İstanbul'da yayımlanan
ilk önemli Farsça gazete.

İstanbul'daki İran büyükelçisi Muhsin Han Muinülmülk'ün teşviki ve desteğiyle ilk sayısı 16 Zilhicce 1292 (13 Ocak 1876) Perşembe günü çıktı. Gazetenin idarehanesi Büyük Vâlide Hanı'nda idi. Daha çok siyasal ve sosyal ağırlıklı bir yayın çizgisine sahip olan *Ahter*'de haber ve yazıların genel konusu İran ve İranlılar'ın faaliyetleriyle ilgilidir. Gazete ilk dönemde cuma ve pazar hariç her gün, daha sonra cumartesi ve çarşamba olmak üzere haftada iki gün, son yıllara doğru ise haftada bir gün yayımlanabildi. Başlangıçta editörlüğünü Muhammed Tâhir Tebrîzî'nin yaptığı gazete, siyasal kimliğine paralel olarak meşrutiyetle birlikte İslâm dünyasında tartışılmaya başlanan anayasal düzenin yararlarına dair neşirleriyle İran

kamuoyunu bilgilendiren ülke dışındaki ilk Farsça gazete olma özelliğini taşıır.

Ahter, ekonomik imkânsızlıklar yüzünden altmışıncı sayıdan sonra yayınına durdurmak zorunda kaldı. Yaklaşık on ay süren bu durum Osmanlı saray çevrelerinin araya girmesiyle çözülmeye çalışıldı. Bâbüali hükûmeti, böyle önemli bir gazeteyi Osmanlı matbuatının bir parçası olarak gördüğünden ona destek verdi. II. Abdülhamid'in teşvik ve yardımıyla *Ahter* 28 Muharrem 1294'te (12 Şubat 1877) ikinci yayın dönemine başladı. Sultan, çeşitli devlet dairelerinde dergiye elli beş abone yaptırdı. Malî sıkıntıyı atlatan gazete daha etkili bir yayın çizgisi sürdürdü. Zamanla gazete merkezinin özellikle İran kökenli aydınların görüşüp konuştuğu bir yer olması *Ahter*'in etkisinin artmasında önemli rol oynadı. Gazete kısa bir süre sonra İran, Kafkasya, Hindistan, Irak ve Farsça konuşulan diğer bölgelere de yayıldı.

Yayınının üçüncü yılında II. Abdülhamid'in meşrutiyeti ilân fermanı gazetede Farsça'ya çevrilerek yayımlandı. *Ahter* böylece, İslâm coğrafyasında türünün ilk örneklerinden sayılan bu anayasanın savunucusu olarak yeni siyasal sistemin İran kamuoyunda sözcülüğünü yapmış oldu. 1876 Osmanlı Kânûn-ı Esâsî'si'ni -1906 İran meşrutiyetinden otuz yıl önce- yayımlayan *Ahter*, İran'da ve diğer yerlerdeki Farsça okuyucuları için sadece Osmanlılar'daki siyasî gelişmeleri değil Avrupa basınından yaptığı iktibaslarla oradaki parlamenter sistemle ilgili birçok haberi sütunlarına taşıdı. İran'da meşrutiyet düşüncesinin ilk defa ortaya konmasında önemli rolü olan *Ahter*, İstanbul'daki siyasal ortamı İran kamuoyuna aktarmada başarılı oldu. İngiliz şarkiyatçısı Edward Browne, gazetenin İran'da meclis ve toplantılarda yapılan tartışmalarda gündemi belirlediğini, şöhretinin Farsça konuşan halkların bulunduğu geniş bir bölgeye yayıldığını, bu gazeteyi düzenli olarak okuyanların "Ahterî-mezheb" diye nitelendirildiğini söyler (*The Press and Poetry of Modern Persia*, s. 17-18). Cemâleddîn-i Efgânî, Mirza Melkum Han, Şeyh Ahmed Rûhî, Mirza Hüseyin Habîrülmülk, Mirza Habîb İsfahânî, Tâlibof Tebrîzî, Fethullah Han (Ebû Nasr-ı Şeybânî), Muhammed Ali Han Kâşânî ve Mirza Yûsuf Han Müsteşârüddele gibi İranlı birçok fikir ve devlet adamı gerek yazıları gerekse mânevî destekleriyle gazete etrafında yer aldılar.

Ahter'de sadece siyasal ve sosyal konular değil edebî ve sanat içerikli makale ve

Ahter gazetesinin 19. yılı 3. sayısının ilk sayfası

Sürüş-i Âzâdî”, *Peyâm-ı Bahâristân*, sy. 40, Tahran 1383 hş., s. 26-29; Abdülhüseyn Nevâî, “Te’sîs ve Tehavvülât-ı Rûznâme-i Ahter”, *Faşl-nâme-i Yâd*, sy. 85, Tahran 1386 hş., s. 80-92; Müslim Abbâsî, “Te’şîr-i Rûznâme-i Ahter ber Pe-dide-i Kânûnhâhi der İnklâb-ı Meşrûtiyyet”, a.e., sy. 85 (1386 hş.), s. 102-122; Abbas Nasr, “Âzâdî, Kânûn ve Meclis der Nigâh-ı Rûznâme-i Ahter”, a.e., sy. 86 (1386 hş.), s. 101-157; Mihrdâd İbrâhîmî, “Tahtlîl-i Muhtevâ-yî Dû Şümâre-i Âgâ-zîn-i Rûznâme-i Ahter”, a.e., sy. 86 (1386 hş.), s. 252-274; Pirâye-i Yağmâyi, “Ahter”, *DMBİ*, VII, 165-167.

RIZA KURTULUŞ

ÂİŞE ABDURRAHMAN
(عائشة عبد الرحمن)

Âişe bint Muhammed Âli Abdîrrahmân
(1913-1998)

Mısırlı âlim, edip, müfessir
ve eğitimiçi.

Orta halli bir ailenin çocuğu olarak Dimyat'ta doğdu. “Bintü’ş-Şâtî” (sahil kızı) olarak tanınır. Ezher âlimlerinden olan babası ona küçük yaşta Kur’an’ı ezberletti; klasik Arap edebiyatına yönelmesini sağladı. Devlet okullarında eğitim görmesine karşı çıktıysa da annesi ve büyükbabası Şeyh Muhammed Demehucî'nin ısrarıyla eğitime başladı. Üniversiteye girmeden önce *en-Nehda* adlı dergide şiir ve yazıları yayımlandı. 1933'te aynı derginin başyazarlığının yanı sıra yönetimini de üstlendi. Kahire Üniversitesi'nden mezun olduğu 1939 yılında *el-Ehrâm*'da edebî eleştiri yazıları çıkmaya başladı. Önceleri bilhassa Mısır'ın kırsal kesimlerinin sosyoekonomik durumu hakkında yazılar kaleme alırken daha sonra özellikle dinî ve edebî yazılarıyla tanındı. Bunları, hem dönemindeki kadın yazarlara karşı olan olumsuz tutum sebebiyle hem de babasından gizlemek amacıyla Bintü’ş-Şâtî adıyla yayımladı. Mezun olduğu üniversiteye asistan oldu. 1945'te aynı üniversiteye profesörlerinden Emîn el-Hûfî ile evlendi. Hûfî onu Kur’an-ı Kerîm'in edebî tahliline yönlendirdi. Bu döneme kadar geçen hayatını bir roman üslûbuyla anlattığı otobiyografisi ‘*Ale'l-cisr*’de Hûfî ile karşılaşmasının hayatının yönünü belirlediğini söyler.

1950'de Ebül-Alâ el-Maarrî'nin şiiri üzerine hazırladığı çalışmasıyla doktor unvanını aldı. 1951'de Aynişems Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı profesörü oldu. Bu dönemde uluslar arası konferanslara katıldı; Mısır'da ve diğer bazı Arap üniversitelerinde dersler verdi. 1973'te metin neşri alanında Arap Dili Cemiyeti'nin ödülüne layık görüldü. Kendi çalışmaları yanında özellikle yaptırdığı tezlerle Arap diline

şiirler de yayımlanıyordu. Gazete ayrıca, kendi etrafında toplanan aydın kesimin girişimleriyle Osmanlı ve İrânlı aydınlar arasında bir iletişim ve etkileşime zemin hazırladı. *Ahter*'de çıkan bazı yazılar zaman zaman İrân yönetiminin tepkisine yol açtı. Meselâ İrânlı aydın Mirza Âkâ Hân-ı Kirmânî'nin makalelerinden rahatsız olan Nâsirüddin Şah gazetesinin İrân'a girmesini yasakladı. *Ahter* yazarlarından Mirza Necefâli Han Dâniş Tebrîzî'nin Osmanlı-Rus ilişkilerine dair kaleme aldığı Rus karşıtı yazısı da tepki çekti. O sırada Tahran'da İrân'ı ikna edip Osmanlılar'la savaşa sokmak için müzakereler yapan Ruslar bu yazıdan dolayı müzakerelere son verdiler. İstanbul'daki İrân elçisi de *Ahter* yönetimine karşı büyük tepki gösterdi; bu baskılar karşısında gazete yönetimi Mirza Necefâli'nin işine son vermek zorunda kaldı. Yine İrân'da muhalefetin gücünü arttırdığı bir dönemde yönetimi eleştiren yazıların artması şahın tepkisini de çekti. İrân'daki tütün boykotu (1890-1891) meselesi hakkındaki bir makale sebebiyle de gazetesinin İrân'a girişi yasaklandı. Ardından İrân'da muhalefetin yurt dışındaki sesi haline gelen *Ahter* bazı yazılardan

dolayı Osmanlı hükümetinin tepkisine de yol açtı. İrân'da İngiliz şirketine verilen tütün tekeli konusu Osmanlı Devleti'ni de ilgilendirdiğinden gazetede bu konuyla ilgili çıkan eleştiri, yorum ve haberler sebebiyle *Ahter*'in yirmi yıl süren yayını Bâbîâlî tarafından 4 Ağustos 1896'da süresiz olarak durduruldu; böylece gazete kapatılmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Yıldız-Perâkende, Dosya 15, Gömlek 46; Browne, *LHP*, IV, 468; a.mlf., *The Press and Poetry of Modern Persia*, Cambridge 1914, s. 17-18; Hân Mâlik Sâsânî, *Yâdbûdhâ-yı Sifâret-i İstânbûl*, Tahran 1345 hş., s. 205-207; A. Pistor-Hatam, “The Persian Newspaper Akhtar as a Transmitter of Ottoman Political Ideas”, *Les iraniens d’Istanbul* (ed. Th. Zarcone – F. Zarinebaf-Shahr), Paris 1993, s. 141-142; Rahîm Reîsniyâ, *İrân ve ‘Osmani der Âsitân-i Kâr-ı Bistom*, Tahran 1382 hş., I, 277-292; Rıza Kurtuluş, *1906-1911 İrân Meşrûtiyet Hareketinde Osmanlı Etkisi* (doktora tezi, 2010), MÜ Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, s. 179-185; Muhammed Gûdrezi, “Ahter Nuşistân Rûznâme-i Hâric ez İrân”, *Keyhân-ı Endîşe*, sy. 40, Tahran 1370 hş., s. 124-134; Nâsirüddin Per-vîn, “Ahter-i İslâmbûl”, *İrânşinâsi*, VII/2, Tahran 1374 hş., s. 323-346; Abdülmehdî Recâyî, “Naqd-i Rûznâme-i Ahter”, *Resâne*, sy. 43, Tahran 1379 hş., s. 98-109; a.mlf., “Râhhâ der İrân ez Nigâh-ı Rûznâme-i Ahter”, *Ferheng-i İsfâhân*, sy. 22, İsfahan 1380 hş., s. 98-105; Fâtma Türkçî, “Ahter: